

Теодора Љ. ЖИВАДИНОВИЋ*

КРИВИЧНО ДЕЛО УБИСТВА КРОЗ ИСТОРИЈУ КРИВИЧНОГ ПРАВА

Апстракт: Живот и тело човека представљају друштвене вредности које су одувек биле и остају предмет кривичноправне заштите. Изучавајући различите историјске епохе, да се закључити да живот и тело припадника појединих друштвених класа није било предмет кривичноправне заштите, а у појединим епохама кривичноправна заштита живота и тела није била једнако пружана сваком лицу.

Стални развој друштва и промене у свим сферама доводили су до потребе све већег контакта међу људима а њихови односи долазили су до разних мимоилажења и жеље да буду решени по сопственом нахођењу. Конфликтне ситуације доводиле су до међусобних напада у циљу решавања насталих ситуација који су завршавали нападом и угрожавањем телесног интегритета људи.

Рад садржи обраду кривичног дела убиства кроз историју кривичног права, те обухвата стари и средњи век, где се говори о месту кривичног дела убиства у Хамурабијевом закону, Закону XII таблица, Курану, Руској правди и даље све до савременог доба.

Кључне речи: убиство, убица, кривица, закон, казна.

УВОД

Убиство представља најекстремнији вид људске деструкције и многоструки етички, социолошки, психолошки, медицински и правни феномен.

И ако је једна од десет библијских заповести гласила „Не убиј“, убиство је појава свих протеклих цивилизација.

Зло је укорењено у људској природи те је човек сам по себи агресиван и посеже за насиљем и терором, личним и друштвеним, кад му се за то укаже прилика или кад се осети угроженим. Иманентна људској природи, лежи дубоко запретена у људској души и агресивност се изражава некаквим личним чином насиља (Николић, Димитријевић 1998: 3).

Кривично дело убиство одржава понашање одређеног лица, које повлачи одређене друштвене последице санкционисане законом. То је конкретно кривично дело којим се друго лице лишава живота, а које је као такво описано у закону.

Убиство, у ширем смислу, значи уништавање људског живота, а као кривично дело, представља противправно лишење (одузимање) живота неком лицу.

У психолошком смислу, убиство представља свесну и вољну или несвесну, а најчешће афективно - импулсивну радњу одузимања живота једног од стране лица, која је мотивисана различитим мотивима.

* Докторанд Правног факултета Мегатренд, Београд, teacimburovic93@yahoo.com

Убиство је као вид насиља један од најраширенијих феномена повезаних са човеком природом и људским друштвом. То је појава која се константно одржава кроз историју људског рода.

Да је убиство проблем стар колико и историја људи, учи нас Библија која почиње легендом о постању, наставља се причом о искушењу и прокреацији, а затим, када је породица успостављена, јавља се ривалство међу браћом и фрустрација која се завршава гневом и братоубиством (Крон 1993 : 27).

КРИВИЧНО ДЕЛО УБИСТВА КРОЗ ИСТОРИЈУ

Убиство у старом и средњем веку

Своје прве корене кривично право вуче из крвне освете, коју су знали скоро сви народи и која је представљала легитимно понашање на одређеном нивоу развоја друштва.

Човеку је у старом и средњем веку пружана заштита, али је било разлике у погледу кривице. Кривица је зависила од положаја који има у друштву учинилац дела и жртва. Пуну заштиту уживали су робовласници и феудалци, док живот роба и кмета није био заштићен. Сви законици одражавали су класни карактер друштва које их је донело и примењивало.

Хамурабијев законик је први познати писани законик у људској историји. Око две хиљаде године пре нове ере донео га је вавилонски владар Хамурабије. Законик је, поред осталих области друштвеног живота, регулисао и област кривичног права. Иако је убиство било забрањено, није било посебне одредбе о његовом инкриминисању.

Члан 116 овог законика гласи: Ако услед удараца или беде зостављени умре у кући оног који је према њему вршио принуду, власник зостављеног привешће суду његовог трговца и ако је умрли био син слободног човека, биће убијен његов син; ако је умрли био роб слободног човека, он ће платити трећину мине сребра и ма шта да је био дао на зајам, биће лишен свега.

У члановима 207 и 208 овог законика инкриминисан је случај повреде и смрти лица у свађи.

Члан 207 гласи: Ако човек умре од његовог ударца, нека се исто закуне, и ако је покајник био син слободног човека, нека плати пола мине сребра.

Члан 208 гласи: „Ако је био син мушкенума, нека плати једну трећину мине.“¹

Закон XII таблица донесен је ради ограничења самовоље патриција. То је најстарији познати римски писани законик. Таблица IX забрањује да се било који човек убије без пресуде, а таблица VIII предвиђа изузетак за крађу ноћу: „Ако ко год ноћу краде и буде убијен, убијен је с правом.“

Таблица IV предвиђа: Наказно дете треба одмах убити (Јасић 1968: 5-60).

1 *Хамурабијев законик* разликује три друштвене групе: awilum (авилум-човек, мушкарац), mušketin (мушкетин - издржавано лице) и wardum (вардум - роб). Називи указују на разлике у правном статусу, пошто су казне варирале, у зависности од тога којој групи припадају преступник односно жртва. Видети: А. Курт, Стари Исток I - II, Београд, 2004, I: 112 - 113.

Куран је објављен у Меки од 611. до 633. године нове ере као света књига божанских прописа које је Мухамед народу оставио. Куран садржи верске, моралне и правне прописе. У изрекама које регулишу друштвене и правне односе, више се назире морални него правни карактер.

Питање убиства регулисано је у глави (сури) IV, у стиху –ајету 94 и 95.

У стиху 95 регулисано је намерно убиство, а стихом 105 предвиђено је: „Немојте попустити у јурењу за непријатељем. Ако вама буде тешко, биће тешко и њима као и вама, али ви треба да се од Бога надате ономе чему се они не могу надати. Бог је mudar и знајући“ (Јасић 1968: 68-85).

Из Курана је настало шеријатско право које према начину одређивања казне, познаје одређена кривичних дела, између којих убиство.

Руска правда је инкриминисала убиство у збирци закона, коју је објавио кнез Кијевске Русије Јарослав Владимирич Мудри (1019-1054), а представљала је комбинацију Византијског и обичајног права. Предвиђени прописи имали су основну намену да заштите горње слојеве друштва који су имали привилегију приликом кажњавања и за извршено убиство њима су изрицане блаже казне.

После Јарослављевој смрти његови синови су укинули крвну освету за убиство, а увели откуп у новцу чија је висина зависила од сталешке припадности. Тако, ако је убијен велможа, плаћало се 80 гривни, ако је у питању други слободан човек, 40 гривни, а за обичног слугу 5 гривни.

У плаћању казне убици је помагала општина којој је припадао, с тим што се правила разлика да ли је убиство извршено у свађи или пијанству, или без свађе и у пљачки.²

Винодолски закон донесен је за време владавине кнеза Леонарда Франкопана 1288. године. Примењивао се на подручју Винодола (Хрватско Приморје). Инкриминисаност кривичног дела убиства била је садржана у следећим члановима:

* Члан 29: И ако би ко убио једног од поткнежина или од слугу кућне дружине господара кнеза, од пермана, и побегне, те се не би могао ухватити, нека кнез наплати вражбу, то јест новчану казну, коју и колико буде хтео, од племена злочинца само половицу, а злочинац, другу половицу. Али, ако се ухвати тај злочинац, на њему може тај исти кнез или други уместо њега да учини одмазду, коју буде хтео, а његово се племе ништа не кажњава.

* Члан 31: И ако би тко убио којега кмета или од кметског рода па би се могао ухватити, нека плати казну од 100 либара, а обћини оног града, којега је убијени, две либре (Јасић 1968: 113-127).

Убиство у законодавству српских држава

У средњовековној Србији, а пре него што је донет Душанов законик убиство се помиње под именом „крв“ и „вражба“.

У уговору са Дубровником (1308.г. чл. X) убиство се помиње под именом „крв“ а реч „вражба“ означава глобу али и само убиство (Скопска 1300.г. XLVIII;

2 Руска правда није имала параграфе, већ су појмови означавани јаком бојом (напомена аутора).

Дечанска 1330.г. XLVI). Учиниоца „вражбе“ називао се убица. Ређе се убиство називало и „душеубиство“ (Трескавица после 1337. X). Тек у *Душановом законнику* за лишавање живота неког лица употребљава се термин убиство.

Душанов законик донет је у време највеће економске моћи феудалне Србије, а за владавине Стефана Душана, 1349. године и допуњен је 1354. године.

Поред прописа који су се односили на вођење судског поступка и анализе доказа у поступку, Законик је садржао велики број одредби о извршеним кривичним делима и предвиђеним санкцијама.

За најтежа дела у која су убрајана убиство (враџба), телесне повреде, силовање и увреда у овом законнику биле су предвиђене најсуровије телесне казне па и смртна казна.

У Душановом законнику се појављује разлика код извршених убистава учињених умишљајно или из нехата, као и код убистава која се карактеришу као обично убиство, убиство учињено на мах, те убиство учињено у нужној одбрани.

Убиство је санкционисано у првом члану *Кривичног законика Проише Маишеје Ненадовића* од 1804. године, који поред смртне казне, предвиђа и телесне и имовинске казне.

Нехатно убиство није било санкционисано.

Карађорђево криминално законик из 1807. године санкционише кривична дела која су била најбројнија и најопаснија у току рата, али је осим њих у Законнику третирано и кривично дело убистава. Правила се разлика између умишљајног убистава, које је било одређено чланом 18, и нехатног убистава дефинисаног чланом 19. Убици је за умишљајно убиство била предвиђена казна: да се стреља, а потом обеси, док је за нехатно убиство била предвиђена казна, пола године у гвожђу.

Као тежа убистава била су предвиђена: детеубиство санкционисано смртном казном, као и убиство „вештице“.

Овај Законик разликовао је тешко убиство од обичног убистава а издвајао је привилегована убистава.

У судској пракси као тежа убистава третирана су и убистава из користољубља и убистава припадника органа власти (Папазоглу 1954: 114-116).

Прво *Криминално законик за Књаженсџиво Србију* из 1860. и био је један од најмодернијих европских кривичних законика. За основ је имао Пруски кривични законик из 1851. године.

Овај законик предвидео је и систематизовао убистава као: тешка убистава, обична убистава и лака привилегована убистава, дајући посебно биће сваког убистава понаособ.

Тако је о убиству сродника чланом 157 је предвиђено: Ко родитеља или ког у правој линији претка свог хотично, па ма и без предумишљаја, убије, да се казни смрћу.

У члану 159 предвиђено је квалификовано убиство: Ко хотично убије зато да себи уклони препоне, које му предузећу каквог казнимог дела сметају, или да га не би на самом учињеном делу увагили, да се казни смрћу (Папазоглу 1954: 215-225).

Као привилегована убистава овај законик предвиђа:

* убистава на мах (члан 156, став 2) и

* убистава из нехата (члан 156).

Убиство кроз законодавство Црне Горе

У *Сѣаѣуѣу Коѣора* први пут је од приморских градова, помињао убиство. Убиство се кажњавало смрћу, и није било разлике између убиства са предумишљајем и убиства без предумишљаја. Убиство у нужној одбрани није било кажњавано.

Будвански сѣаѣуѣу донесен је за време цара Душана и он је, поред осталог, садржао и одредбе кривичног права. Један број кривичних дела задржан је у надлежности цара, а у ту групу спадало је и кривично дело убиства.

Законик оѣиѣи црноѣорски и дрѣски је први писани закон у историји Црне Горе. Донесен је у времену великог безвлашћа 1798. године.

Основни циљ Законика био је да искорени убиство и освету, јер је у то време крвна освета била велико зло и уносила је у народ општу несигурност.

Члановима 9 и 10 инкриминисано је убиство из нехата и нужне одбране, док је чланом 8 Законика искључена одговорност за убиство на мах, а члан 13 искључује одговорност за убиство лопова.

Овај Законик је предвиђао смртну казну која се извршавала вешањем, каменовањем или стрељањем.

Законик књаза Данила донесен је 1855. године и садржи, између осталих, и одредбе кривичног права. У вези кривичног дела убиства готово све одредбе пренете су из Петровог Законика, а налазе се у члановима од 27 до 40. У члановима од 27 до 30 су одредбе чл. 2 до 5 Петровог Законика, и односе се на самовољног убицу, а у чл. 34 и 35, инкриминисано је убиство на мах, што је прописано у чл. 8 Петровог Законика. Овај законик уводи телесну казну.

Није било кажњиво убиство у нужној одбрани када се нападнути брани у току напада, односно док напад траје. Такође, прописао је да ако је нападнуто лице заиста угрожено, може убити нападача пошто га упозори а овај не престане са нападама.

Кривични законик за књажевину Црну Гору сачињен је по узору на Кривични законик књажевине Србије донет је 1906. године.

У њему је се налази и одредба о убиству којом предвиђа сваку недозвољену радњу која је узрок смрти човека, без обзира како је убиство учињено.

Такође је инкриминисао убиство с предумишљајем а дефинисано је и обично убиство.

У привилегована убиства сврставана су убиство из нехата и убиство на мах са предвиђеном затворском казном не краћом од једне године.

У члану 156 овај Законик предвиђа: Ко убије човјека врх своје жене, неће се казнити, док у квалификована убиства сврстава убиство сродника и убиство извршено с посебним побудама.³

3 *Кривични законик за Књажевину Црну Гору*, 1906.

Убиство кроз законодавство Југославије

Кривично дело убиства предвиђено је у кривичноправним прописима од 1929. године када је кривичним закоником инкриминисано и санкционисано.

Убиства су класификована као обично убиство, квалификована убистава и убистава на мах. Обично убиство је је извршено када неко лиши живота друго лица, док су тежа убиства представљала радњу извршења након зрелог размишљања, тровањем и на свиреп начин, као и када се угрожавају животи више лица, из користољубља као и да би учинилац дела сакрио други злочин.

За све врсте убистава биле су предвиђене одговарајуће казне. За основно облик убиства прописана је казна вечите робије или робија у трајању најмање десет година, док је за тежи облик убиства предвиђена смртна казна или вечита робија.⁴

Кривични законик СФРЈ донет је 1951. године. Њиме је извршена кодификација кривичног материјалног права, а уз измене и допуне до доношења *Кривичног закона СФРЈ* и *Кривичних закона република и покрајина*.

Године 1974. донет је *Устав СФРЈ* којим је извршена подела надлежности у области кривичног законодавства између федерације и федералних јединица. На основу тог устава по члану 281, *Скупштина СФРЈ* је донела *Кривични закон СФРЈ* који је (објављен у *Сл. листу бр. 44/76*) ступио на снагу 1.7.1977. године.

Републичким и покрајинским кривичним законима инкриминисано је кривично дело убиство, с тим што је преписана одредба о убиству из члана 135 КЗ-а СФРЈ, уз мање измене и допуне.

Уставом СФРЈ (члан 281) утврђена је подела надлежности у области кривичног права, *Устав СРЈ* нема посебну одредбу која регулише то питање. Помињу се категорије кривично дело, кривична одговорност и кривична санкција.

Посебне одредбе у погледу надлежности у области кривичног права не садрже ни *устави република*.

Република Србија је 1977. године својим кривичноправним актима убиство као кривично дело категоризовала у посебној глави *Кривичног закона* у посебном и квалификованом облику. По основном облику дело је представљало лишење живота другог лица, док је квалификовани облик убиства садржао један од алтернативних начина који су предвиђени чланом 47 КЗС.⁵

За кривично дело убиство највећа прописана казна затвора била је четрдесет година.⁶

Република Црна Гора донела је нови кривични закон (*Сл. лист РЦГ*, бр. 12/03), 17. децембра 2003. године. Кривично дело убиство инкриминисано је чланом 30 КЗ РЦГ.

4 *Кривични законик за Краљевину Срба, Хрватиа и Словенаца*, 1929.

5 *Кривични закон Републике Србије*, 1977.

6 У кривичном законодавству Републике Србије за најтежа кривична дела била је прописана смртна казна све до доношења Закона о изменама и допунама *Кривичног закона Републике Србије* од 2002. године када је замењена казном затвора од четрдесет година – напомена аутора.

Кривично дело убиство у светлу савременог права и међународног права

Убиство као кривично дело у светлу савременог права и међународног људског права сагледава се кроз неколико облика.

Геноцид⁷ представља злочин који је усмерен на систематско и потпуно уништење једне нације, верске или етничке групе или заједнице.

Овај начин угрожавања људских живота кажњив је без обзира према коме је учињен и ко је то учинио.

Радња извршења геноцида може се пјавити као убиство, тешка повреда тела или тешко нарушавање физичког или душевног здравља, као и других начина којима се стварају услови за потпуно или делимично истребљење неке од расних, етничких или верских група.

Злочин против човечности⁸ није познавало раније југословенско законодавство. Радња овог дела састоји се у вршењу злочина или издавања наредбе да се такви злочини изврше, а жртва није појединац, већ целокупно човечанство.

Ратни злочин против цивилног становништва врше се у току рата када се поступа супротно правилима међународног права у односу на основна права грађана, наређивањем или извршењем злочиначких радњи. С обзиром на извршене радње за овај злочин је по правилу могуће извршити само са директним умишљајем, док код убиства је довољан и евентуални умишљај.⁹

Ратни злочин против рањеника и болесника јавља се у два облика: као нечовечно поступање са рањеницима и болесницима; као уништавање или присвајање санитетског материјала и других санитетских средстава.

Ратни злочин против заробљеника се састоји у вршењу злочина или наређивању да се он изврши.

Под тероризмом се подразумевају организоване акције насиља, инспирисане политичким мотивима, управљене против одређене државе, њеног друштвено - економског и политичког уређења и њене безбедности.

Тероризам представља употребу насиља и претње која није законита с циљем да присили и застраши одређено друштво а све у смислу постизања својих циљева.

У ОУН је донето више конвенција о питањима тероризма. Поменућемо следеће: Конвенција из 1963. године, Хашка конвенција из 1970. године о сузбијању незаконите отмице ваздухоплова, Монреалска конвенција из 1971. о сузбијању незаконитих аката уперених против безбедности цивилног ваздухопловства и Монреалска конвенција 1971. године.

Између 1972 – 1979. донето је седам резолуција Генералне скупштине ОУН у вези тероризма којом све државе чланице УН осуђују тероризам који чини претњу територијалном интегритету и безбедности сваке државе.

7 Члан 370 КЗ РС.

8 Члан 371 КЗ РС.

9 Члан 372 КЗ РС.

ЗАКЉУЧАК

У правној историји убиство као најтежа незаконита радња против човекове личности присутно је од најстаријих времена до данас.

Без обзира на историјске периоде кроз које је људско друштво пролазило, све државе су својим највећим правним актима пружале заштиту човековом животу и његовом телесном интегритету те су бројним законским нормама и санкцијама штитиле живот људи.

Концепција кривичног дела убиства у савременим законодавствима заснива се на схватању овог кривичног дела као друштвено опасног дела.

Ово кривично дело прописују сви савремени законици у циљу очувања физичког интегритета личности и његових личних и друштвених вредности.

Наше кривично законодавство штити живот човека као најзначајнију људску и друштвену вредност од када човек настане па до краја његовог живота.

Без обзира на све, и у данашње време број убистава у свету је у сталном порасту на шта утичу биолошки, психолошки, психопатолошки и социолошки фактори

ЛИТЕРАТУРА

- Димитријевић, Николић 1998: Димитријевић Душан, Николић Драгослав, *Убисџва и самоубисџва у Југославији и свету*, Српско удружење за кривично право, Београд.
- Душанов законик, Матица српска 1950, Градска штампарија, Нови Сад.
- Јасић 1968: Стојан Јасић, *Закони сџарој и средњеј века*, Будућност, Нови Сад.
- Кривични законик („Сл. Гласник РС“, бр.85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019).
- Кривични законик Краљевине Југославије, 1930, Геца Кон, Београд.
- Кривични законик за Књажевину Црну Гору, 1906, К. Ц. Државна штампарија, Цетиње.
- Кривични законик за Краљевину Срба, Хрватиа и Словенаца, 1929. Државна штампарија Краљевине Југославије, Београд.
- Кривични закон Републике Србије, 1977, „Сл. гласник СРС“ 26/77, 28/77- испр. 43/77- испр. 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90-8 и „Службени гласник СРС“, бр.16/90, 26/21, 26/91 – одлука УСЈ бр. 197/87, 75/91 –одлука УСРС бр.58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002 – испр. 80/2002, 39/2003 и 67/2003.
- Крон 1993: Лепосава Крон, *Кајинов грех, Психолошка психологија убица*, Институт за криминологику и социолошка истраживања, Београд.
- Лазаревић 1991: Љубиша Лазаревић, *Кривично право, основни део*, четврто измењено и допуњено издање, Савремена администрација, Београд.
- Лазић 1932: Драгослав Лазић, *Кривични законик за Краљевину Југославију од 27.01.1929.* са изменама и допунама од 09.10.1931. год. I књига – Општи део, Штампарија Владете С. Јанићијевића, Београд.
- Папазоглу 1954: Димитру Папазоглу, *Кривично право и правосуђе у Србији (1804–1813)*, Београд.
- Службени лист ФНРЈ, бр. 13/51 и бр. 30/59.
- Службени лист СРЈ, бр. 37/93.
- Устав СРЈ („Службени лист СРЈ“ бр. 1/92. од 05.01.1992.).
- Хамурађијев законик, 2005, Утопија, Београд.

Teodora IJ. ŽIVADINOVIĆ

THE CRIME OF MURDER THROUGHOUT
THE HISTORY OF CRIMINAL LAW

SUMMARY

Human life and body represent social values that have always been and remain the subject of criminal protection. Studying different historical eras, one can conclude that life and body of members of certain social classes was not subject to criminal protection, and in certain eras legal protection of life and body was not equally provided to everyone.

The constant development of society and changes in all spheres led to the need for more and more contact between people, and their relationships came to various passings and the desire to be resolved in their own way. Conflict situations led to mutual attacks in order to resolve the situations that arose which ended with an attack and endangering the physical integrity of people.

The work contains the analysis of the criminal offense of murder throughout the history of criminal law, and includes the old and the Middle Ages, where the place of the crime of murder is discussed in Hammurabi's Code, the Law of Plate XII, Koran, Russian justice and further up to modern times.

Key words: murder, murderer, guilt, law, punishment.